

mot significa 'sepulcre', o sigui 'dolmen', i no pas 'casa' o 'abric' (= *garita*), com voldria Cartailhac (*Ages Préhist. de l'Esp. et du Port.*, 1881, p. 181) ni 'fita, molló', com hauria volgut Balari:¹ ell mateix cita *archa* aplicat el 1086 al sepulcre nou de Santa Eulàlia que llavors es va fer a Barcelona. L'aplicació terminal la documenten Bast.-Bass. (134) copiosament des de 818.

Amb usos com aquest el mot tingué gran difusió romànica: a Galícia, Portugal, Lleó, Migdia de França,² Suïssa francesa, alemanya i rètica³ etc. i fins en inscripcions de l'antic Vènet i en grec modern;⁴ i no escasseja la bibliografia en aquests territoris: A. Cotarello (*BRAE* x, 610; xiv, 104); Monteagudo (*RFE* xxxviii, 110-11); Leite de Vasc. (*RL* x, 164); J. da Silveira (*RLus.* xxiv, 189); Jaccard, *Essai de Topon.*, p. 11; Bruckner, *VRom.* i, 241; Schorta, *VRom.* vi, 20-22; F. Fita, *Ciencia Crist.*, jul. 1880, p. 95; Segura, *Veu del Monts.*, 1895, 347; algun suplement interessant en *EntreDlle.* II, 129-30. Salvant algun cas en ²⁰ què el mot pogué designar un dipòsit o arca d'aigua («mãe de água») o bé una vall encaixonada (*Valldarques?*), es tracta pertot del que deixo indicat.

⁺Es digué l'*arca del cos* pel tòrax, pit o caixa, com veiem en el B. de Maldà (*Coll. de la Bona Vida*, ²⁵ p. 233); també es va dir en castellà (*GrConqUltr.* XLIV, 75; d'on el lleon. *adolecer* o *estar picado del arca* 'ser tòxic', *BRAE* II, 631).

Fer arca en el sentit de 'anar a cops de roc els xics o la gent baixa dels pobles' és només valencià (des de ³⁰ l'Horta per Alcoi fins a la Marina almenys): Lamarca, *BDLC* vii, 423; MGadea, *T. del Xè*, i, 215;⁵ Salvà, *Callosa* II, 128; sembla que no té relació etimològica amb el nostre mot, sinó manllevat de l'àr. marroquí *hárka* 'milícia de moros', àr. clàss. *háraka* 'marxa, expedició', pròpiament amb el sentit d'"expedició militar' (*AlcM*, *DCEC* II, 881b).

DERIV.: *Arqueta* [1181, *AlcM*; d'ací probt. manllevat el cast. *arqueta*, que ja llegim c. 1280, 1.ª *Cròn. Gral.*, 193b2]; viceversa el cast. *arquilla* fou més tard ⁴⁰ pres pel català [1541, *DAG.*, *arquella*, 1689]. *Arquejar* i *arqueig* [1839, Lab.]; és arbitrari suposar (*AlcM*) que els hàgim pres del cast., on també són recents; potser al contrari (cf. *BALANÇ*).

CPT.: *Arquibanc* [1307: «unam archam, --- duos ⁴⁵ *archibanc*» i ja abans «sis archas, un *arquibanch*», doc. rossell., *RLR* IV, 380, 377; d'ací manllevat arag. «hun *arquibanc* ferrado», 1369, *BRAE* II, 708], de vegades dissimilat en *artibanc* [1 *antibanc*, 1430, *AlcM*], que és també la forma aranesa i d'algun altre parlar ⁵⁰ gascó (Cor., *VocAr.*; Palay, s. v.; Krüger, *Hochpyr.*, A, II, 270), però roerg. *archibanc* (-onc, S. XVIII, Vaysier; *TdF*).

Arquimesa [1555, *AlcM*; «*archimesa*: scrinium» afegit a la secció de *Deutes y Crèdits*, OPou, *TbPu.*, ⁵⁵ p. 114; *arch*-document de 1628, en *Careta*, *DBarbr.*, s. v. *forsar*; «m' han venud a un renegad --- / de dia 'm fa picà espert --- / quan lo moro va ser fora, mora m'afliuxa cadena: / al moro ja li preniem, ja li llexam l'*arquimesa* / --- y en trayem cent escuds ⁶⁰

d'ella», romanç antic conservat en tres versions, una d'Arles, una altra potser de Calaf, Milà F., *Romllo.*, 267.3f]; no és clar que sigui pres del cast.: cal tenir en compte que en cast. no es documenta fins a 1598, i que en català existí preliteràriament *mesa* 'taula', pron. tots dos amb -s- sonora;⁶ de tota manera un *arquिताula*, que han provat d'introduir alguns, és un mot sense valor que hem de mirar com a inexistent.

¹ *Orig.*, 623; també Maxence Pratz, *Congrès Archéologique de France*, LXXIII, 1906, 464-484, i Pere Vidal, *Ruscino* III, 1913, 77-78, s'hi adhereix. Però els mateixos Vidal i CaCandi donen cites del mot *caixa* aplicat igualment a un molló en un doc. d'Arles, en un de Vallmanya de 1628 i en un de 1579 de la zona de Calmella, Castellnou, Prunet, en context detallat que no deixa lloc a dubtes: es tracta, sí, d'un terme limítrof però consisteix en un «hedifici de *caixa*», o sigui d'un dolmen o sepulcre prehistòric, com pertot. És clar que aquests edicles prehistòrics recorden una gran caixa o arca, i que trobant-se en llocs molt coneguts, i sovint visibles de lluny (com la *Pedra Arca*, que veig damunt Aiguafreda i el Congost, cf. altres noms catalans en *BDC* x, 6; xi, 24; xvii, 63) són l'objecte més adequat per marcar límits i afrontacions (així establertes en forma inviolable). Del prejudici que el mot significa en si 'partió de termes' o cosa semblant són responsables les falses etimologies (impracticables fonèticament i poc raonables en tots sentits) II. ARCÈRE, 'separar' (que ja obsessionava St. Isidor, i que després s'ha anat repetint pertot) i II. ARX 'ciutadella' o un mot pre-romà (cosa poc probable, a desgrat d'algun nom d'aparença més o menys fluvial, com *Valldarques* o els que preocuparen Montoliu, idea que *AlcM* no rebutja del tot). — ² *Arch(i)a(s)*, *Artgas*, *Archun*, *Arckbas*, noms de prats, etc., en Planta-Schorta, *Rät. Namenbuch*, 362.6, 365, 382, 422, 447, i fora de l'Engadina, 35.4, 141.5, 314, 470.9. — ³ *La Peyre-Arche*, muntanyes en tres termes municipals d'Alvèrnia, Amé, *DictTopograph. du Cantal*, s. v. — ⁴ Gustav Meyer, *Sitzber. Wien*, cxxxii, ii, 11. — ⁵ I espt.: «les *arques* o batalles campals a pedra seca, fetes de pòble a pòble» (ibid., p. 251). — ⁶ Sense relació amb això: «dels alarbs vingué l'ús del arch de feradura y dels *archimesos* o finestrals ab trencallus», Milà i F., *La Veu del Monts.*, 1881, p. 242. Deu ser una alteració del cast. *ajimez* (< àr. *aš-šimäsä*), sota la influència d'*arquitrau*, *arquivolta* (cast. *archivolta*), i altres compostos de *arca* i d'*arc*; si bé no sense interès vista la història més aviat tèrbola del cast. *ajimez* i dels seus significats (*DCEC* I, 69-70).

ARCA, pres del ll. *arcanus*, -na, -num, 'secret, amagat, ocult'. □ 1.ª doc.: 1839, Lab.

ARCABÚS, pres del fr. *arqueuse*, i aquest del neerl. mj. *hakebus* (avui *baakbus*, al. *hakenbüchse*),